

EXPERTMEETING 18-19 juni 2024
ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY /
EDUCATION AND TRAINING

**GROEN DENKEN ALS TWEEDE NATUUR IN HET BENELUX-
ONDERWIJS**

In samenwerking met

Inhoudsopgave

Programma.....	4
1. Introductie: Groen denken als tweede natuur in het Benelux-onderwijs	6
2. 18 juni 2024: het verkennen van de thematiek	8
2.1. Plenaire spreekmomenten	8
2.2. Schoolbezoeken	9
2.3. Stadsboerderij De Wolfslaar	11
3. 19 juni 2024: de toepassing in de praktijk	12
3.1. Breda, stad in een park	12
3.2. De vijf werksessies	12
4. Uitkomsten en de blik vooruit	14
4.1. Uitkomsten van de expert bijeenkomst	14
4.2. Afsluiting	15

Educatie is het krachtigste wapen dat men kan gebruiken om de wereld te veranderen - Nelson Mandela

DE NATUUR IN HET ONDERWIJS VAN MORGEN

Benelux expertmeeting

18+19 JUNI '24

BREDA

DUURZAAMHEID KENT GEEN GRENZEN

FOCUS OP DE WAARDE VAN NATUUR VOOR HET ONDERWIJS

WERKGROEP DE DUURZAME SCHOOL
Indy van de Sande

MET ALLE PARTIJEN IN HET VELD WERKEN WE AAN EEN ONDERSTEUNINGSSTRUCTUUR DUURZAAMHEID VOOR HET ONDERWIJS

- Ondersteuningsstructuur op maat
- Werken aan een duurzame schoolomgeving
- Met in plaats van over jongeren

LAAT MIJ MAAR GEWOON LEKKER RAVOTTEN

SCHOOL MET VEEL POTENTIE, MAAR NOG NIET BEWUST

STERK IN SOCIALE DUURZAAMHEID

voor alle leerlingen een maaltijd en fruit

CHRISTOFFELSCHOOL

SCHOLENBEZOEK

ZIJN AL VER, EN HEBBEN PLANNEN

Eco-school aanpak

Duurzaamheidscoördinator (docente Frans) nam initiatief om "grasfalt" te vervangen

STEDELIJK GYMNASIUM

EERST TUIN ONTWOORDEN, DAARNA LEERLINGEN BETROKKEN

OMDRAAIEN NAAR:

GEbruik HET ONTWERPEN VAN DE TUIN VOOR HET LEERPROCES

INTERNATIONAL SCHOOL OF BREDA

WORKSHOPS - LESSONS LEARNED

Sluit aan bij de leefwereld als je iets wilt bereiken

De mogelijkheden van mycelium

Een sterke en zakelijke visie kunnen MDE/EDO versterken

Gebruik een spel om te praten over duurzaamheid

Green office kan onderwijs ondersteunen, ook met het curriculum

BREDA, STAD IN EEN PARK
Joost Barendrecht

GEDRAGEN DOOR INWONERS

SAMEN KUNNEN WE EEN VERANDERING IN GANG ZETTEN!

BOERDERIJ WOLFSLAAR

DUURZAAMHEID LATEN ZIEN OP EEN INSPIREERENDE MANIER

BREDA EN DUURZAAMHEID
Arjen van Drunen

Groen, grenzeloos en gastvrij

Inspiratie vinden in de parkaernorm

GROENKOMPAS, EEN GROENNORM PER HUIS

ZET GEEN HEK OM DE NATUUR

NATUURBETROKKENHEID BIJ JONGEREN
Patrick Vleeschouwer

ADOLESCENT DIP

- Tussen 13 en 16 neemt de natuurinteresse af
- En komt daarna niet meer terug op het oude niveau

JE WEEET NIET ALTJD WAT JE TEWEEEG BRENGT

DUURZAAMHEIDSCOMPETENTIES

- Waardendenken
- Intrapersoonlijk
- Interpersoonlijk
- Systeendenken
- Toekomstdenken
- Implementeren

Ook heel hands-on!

DE INTERNATIONAL SCHOOL OF LUXEMBOURG IN TRANSITIE
Philip Keech

Ervaringen die kinderen niet kunnen opdoen in het klaslokaal

NATURE-BASED LEARNING

Het lerende kind staat centraal bij alles wat we doen

- Zintuigen
- Emotie
- Betekenis
- Compassie

DIT BEEKJE IS ECHT HEEL HEEL HEEL MOOI!

LEIDERSCHAP BIJ LEERLINGEN

LEREN IN DE TUIN
Valérie Klein, Amélie Brenner

Samen in de tuin werken verbindt

Dagelijks contact met de natuur is belangrijk

Projecten in de tuin zijn afhankelijk van sleutelpersonen; zorg dat je hen vindt

KINDEREN HEBBEN GEEN BIOLABEL ZOALS KIPPEN, MAAR HEBBEN OOK GENOEG BUITENRUIMTE NODIG

Ik wil modder op mijn kleren!

VERBINDING IS DE SLEUTEL!

Programma

	Dinsdag 18 juni
10:15 - 10:30	Inloop
10:30 - 11:15	Welkomstwoord
11:15 - 12:45	Beleidsmatige en wetenschappelijke ontwikkelingen
	Nederland: Ontwikkelingen duurzame school door Indy van der Sande
	Luxemburg: 'Het perspectief van de Luxemburgse school: Welke verandering voor het NME & EDO is er nodig?' door P. Keech
	Vlaanderen: EDO competenties door Patrick Vleeschouwer
12:45 - 13:00	Blik vooruit
13:00 - 13:45	Lunch
	De lunch zal toegankelijk zijn voor mensen met een vegetarisch en/of veganistisch dieet. De lunch wordt verzorgd door de catering van Avans Hogeschool.
13:45 - 14:15	Reistijd
14:15 - 16:15	Buiten leren
	Met de buiten-les krijgen de deelnemers een kijkje in de keuken van een VO-school. Tijdens dit bezoek zullen de deelnemers een korte vragenlijst invullen en tijdens de werksessie van woensdag 19 juni zal hierop voortgebouwd worden.
16:45 - 18:00	Spreekmoment en uitwisseling
	Cedric Rykaert laat de ontwikkeling van het onderzoek van Vrijplaats zien en vergelijkt dat met de processen die we op de verschillende VO scholen hebben gezien. Hieruit komt de vraag naar voren welke best-practices en behoeften we doorgaans terugzien in het NME/EDO werkveld.
18:00 - 20:00	Diner
	Er zal catering op de Wolfslaar zijn. Het diner zal toegankelijk zijn voor mensen met een vegetarisch en/of veganistisch dieet.
20:00 - 22:00	Reflecterend dialoog
	Tijdens het avondprogramma worden stellingen voorgelegd aan de deelnemers. Zij worden gevraagd hun gevoelens en gedachten bij elke stelling te delen door middel van vier kleuren. Dit stimuleert een zinvolle uitwisseling van ideeën over de rol van het NME/EDO werkveld.

	Woensdag 19 juni
09:00 - 09:15	Dagopening met korte terugblik
09:15 - 10:30	Breda, stad in het park
	Introductie van het programma "Breda, Stad in het park" door Wethouder P. van Drunen en presentatie over het streven van Gemeente Breda om in 2030 een 'stad in het park' te worden. Dit dient als casuïstiek voor de werksessie later op de dag.
10:45 - 12:00	Een nieuwe rol voor het NME/EDO werkveld
	Werksessies waarin deelnemers kijken naar de voorgelegde casus van drie verschillende VO-scholen in Breda die natuuractief onderwijs willen integreren, en hoe een nieuw NME centrum hierbij kan helpen.
12:15 - 13:30	Terugkoppeling en vooruitblik
	Bespreking van de uitkomsten van de werksessies en vooruitblik op verdere acties.
13:30 - 14:30	Lunch
	De lunch zal toegankelijk zijn voor mensen met een vegetarisch en/of veganistisch dieet. De lunch wordt verzorgd door de catering van Avans Hogeschool.
14:30 - 16:30	Blok facultatief programma
	Mogelijkheid tot deelname aan een fietstocht door Breda.

1. Introductie: Groen denken als tweede natuur in het Benelux-onderwijs

Klimaat, natuur en duurzaamheid overschrijden letterlijk de grenzen en vereisen maatschappelijke aandacht en actie. Dit vraagt een goede samenwerking tussen mens en natuur. Om deze samenwerking en opwaardering te bevorderen, is natuur-inclusief onderwijs essentieel.

Op 18 januari jl. spraken in Brussel experts vanuit beleid en wetenschap over dit onderwerp. Tijdens een tweedaagse bijeenkomst op 18 en 19 juni in Breda (Nederland) gaven we vanuit het NME & EDO (Natuur- en Milieu Educatie, Educatie voor Duurzame Ontwikkeling) werkveld hieraan een praktisch vervolg waarbij de herwaardering van de natuur in het voortgezet onderwijs centraal stond. Vertrekkend vanuit de 'Whole School Approach' (WSA). Via gespreks- en werksessies werd vormgegeven aan de thematische integratie van natuur en het ecologisch denken in het voortgezet- en beroepsonderwijs in de Benelux.

Natuurinclusief voortgezet onderwijs door de bril van beleidsmakers en wetenschappers

De expertmeeting in Brussel op 18 januari 2024 zette het werkveld op scherp met de constatering dat wij de gap tussen natuur en samenleving niet alleen als onderwijs op kunnen lossen. Het is de maatschappelijke opgave voor het werkveld om bij te dragen aan goed onderwijs waar natuur en duurzaamheid onderdelen van uitmaakt. Voor het werkveld NME-EDO is de uitdaging om niet alleen vanuit onze groene en duurzame idealen te werken, maar dat we nog beter de taal van het onderwijs spreken, scholen ondersteunen en bijdragen aan goed onderwijs. [Zie hier het gehele verslag](#) of scan de QR code:

Presentaties Bijeenkomst 2: Natuurinclusief voorgezet onderwijs door de bril vanuit praktijkexperts

De bijeenkomst in Breda met de praktijkexperts vond doelbewust plaats op de mooie locatie van AVANS Hogeschool. In het recentelijk in gebruik genomen duurzame gebouw ademen de studenten letterlijk en figuurlijk duurzaamheid in door de natuurinclusieve binnenruimte. Ook de nauwe samenwerking van studenten en docenten met bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en overheden zorgt voor een logische verbinding van theorie met praktijk. Je zou kunnen stellen dat hier natuur en duurzaamheid zijn ingebouwd in plaats van 'eraan geplakt'. Build-in in plaats van add-on dus.

Volg de volgende link of scan de QR-code voor een inkijk in de gegeven presentaties.

[Presentaties Benelux Expertmeeting 18- en 19 juni 2024](#)

2. 18 juni 2024: het verkennen van de thematiek

2.1. Plenaire spreekmomenten

Marc Naessens verwelkomde namens het Secretariaat-generaal van de Benelux alle deelnemers. Hij gaf aan hoe de Benelux-samenwerking functioneert en dat het belangrijk wordt geacht dat al bij kinderen en jongeren verantwoordelijkheid voor hun leefmilieu essentieel is. Hij dankte de Nederlandse delegatie voor de organisatie van de Expertmeeting en alle aanwezigen voor hun enorme inzet en energie om de wereld goed en beter te laten draaien.

Hak van Nispen leidde de Expertmeeting in met een terugblik en vooruitblik van de Expertmeetings. Hoe kunnen we het huidige curriculum ombuigen van betonnen leerbunkers die niet inclusief maar op economie gericht zijn ombuigen door te werken aan het 'verborgen curriculum'. Hoe kunnen we het voortgezet onderwijs helpen om te laten zien dat de natuur waarde heeft voor het algehele onderwijs. En hoe moet onze sector zich ontwikkelen om die hulp te bieden?

Vervolgens vonden de eerste drie keynote lezingen plaats. De sprekers gingen in op beleid, praktijk en competenties:

- (1) **Indy van de Sande** sprak vanuit het Nederlands ministerie van Infrastructuur en waterstaat. Zij ging in op de ontwikkeling van een duurzame school aanpak in Nederland vanuit 6 ministeries (I&W, LNV, OCW, EZK en BZK met ondersteuning van RVO). In de nota aan het parlement is aangegeven dat de uitvoeringsplan uit drie actielijnen bestaat: een duurzame schoolomgeving, jongeren participatie en een ondersteuningsstructuur. De precieze ondersteuningsstructuur zal door middel van het kwartiermakers traject onder leiding van Hans Ladders invulling moeten krijgen. Dit traject loopt tot eind 2024.

- (2) **Phillip Keech**, duurzaamheidscoördinator van de International school in Luxemburg benadrukte het belang dat kinderen connectie maken met natuur en hun leefomgeving. In zijn eerste jaar als duurzaamheidscoördinator heeft hij de focus gelegd bij nature based learning. Nature-based learning is veel meer dan leren over de natuur. In het begin vervangt buiten leren andere lessen, en daarna zien docenten dat buiten iets biedt wat binnen niet geleerd kan worden. In het model dat hij hanteert scharen plaats, organisatiecultuur en educatieve programma's zich rond de kern: het lerende kind. Voor elke school zal dit maatwerk betekenen zodat het built-in wordt en duurzaamheid de basis gaat vormen in plaats van een stukje van het beleid. Alleen dan geef je educatie voor de toekomst van kinderen en niet over onze historie.

- (3) **Patrick Vleeschouwer** van het departement Omgeving in Vlaanderen signaleerde dat uit [onderzoek](#) blijkt dat jongeren tussen 12 en 16 jaar nauwelijks bereikbaar zijn voor natuur en duurzaamheid, het komt wel terug maar minder dan het niveau waarop het was toen ze 12 jaar waren. Voor het leren zijn de duurzaamheidscompetenties belangrijk:

waarden denken, intra persoonlijk, interpersoonlijk, systeemdenken, toekomst denken, strategisch denken en implementatie. Van belang is dat we deze competenties in ons werk en de ondersteuning van de scholen een stevige plek geven en laten zien hoe natuur en duurzaamheid kan bijdragen aan de ontwikkeling van deze competenties.

2.2. Schoolbezoeken

Geïnspireerd door de keynote sprekers zijn bezoeken gebracht aan drie scholen: één die veel doet aan sociale duurzaamheid, waar bijvoorbeeld snacks en fruit voor iedereen gratis beschikbaar is, zodat iemand die het harder nodig heeft zich niet hoeft te schamen. Een andere school functioneert vanuit de Eco-Schools aanpak en heeft een duurzaamheidscoördinator en is al vrij duurzaam bezig. Zo hebben zij na de Coronapandemie hun 'grasfalt' vervangen door een biodiverse schoolomgeving. De derde school was een internationale school die ook al veel doet en die nu een groen schoolplein gaat aanleggen. Tijdens het bezoek bleek dat je hierbij vooral het kind ruimte moet geven en hen moet laten leren, met een groen schoolplein als resultaat. Begin met de leerlingen en stap niet in de valkuil om een 'project te managen' zonder aandacht te hebben voor het leren van het kind.

Stedelijk gymnasium

Ragne van Engelen viel het na de Covid periode op dat haar 13 jaar geleden gebouwde school nauwelijks natuur voor leerlingen te bieden had. Als Frans docent vroeg ze de directie of het anders kon. Het budget bleek een bottleneck voor omvorming van hun 'grasfalt' en stenen entree maar voor omvorming naar een natuurinclusief schoolplein stond men wel open. Ook leerlingen bleken het anders te willen. Gemotiveerd door deze inhoudelijke steun zocht ze budget en inhoudelijke ondersteuning. De entree werd volledig aangepast en door het gezellige ontwerp en het naar buiten plaatsen van de tafeltennistafel en schaaktafels blijkt het gebruik ook flink te zijn toegenomen. De ervaringen worden gedeeld in een Breda breed overleg van de scholenkoepel. Via een gezamenlijke padlet wordt inspiratie gedeeld en helpt men elkaar met het vervullen van zijn ambities.

Na de rondgang door en rondom de school vond uitwisseling plaats en werden tips gedeeld:

- Zo bestaat er een [Nederlandse evaluatietool voor groene schoolpleinen](#). Ook in Wallonië bestaat zo iets.
- Maak gebruik van digitale tools waarmee je discussie over het stedelijk voedselsysteem ter discussie kunt stellen. [Susmetro](#), [Dirk Wascher](#) is hier met een team mee bezig vanuit Erasmus+. Dit is voor scholen gratis te gebruiken.

Building Breda: Christoffel

Mark Canjels, directiesecretaris van Building Breda, gaf een inkijk in de werkzaamheden en visie van de coöperatieve vereniging. Building Breda is opgericht om onderwijshuisvestingsmiddelen te decentraliseren en effectiever in te zetten. Onlangs heeft Building Breda het 'groene boekje' opengeslagen en zet zich nu in voor de vergroening van de schoolgebouwen binnen de coöperatie, met als doel duurzamere leeromgevingen te creëren.

Het eerstvolgende project is de locatie Tesserlande, die zal worden omgebouwd tot een educatieve hub met gespecialiseerde lokalen voor optimale educatie. Dit moet een inspirerende leeromgeving bieden die aansluit bij moderne onderwijsbehoeften. Een ander voorbeeld is de voormalige Christoffel-school, een vmbo-school in een tijdelijk gebouw. Hoewel de school niet expliciet bezig is met vergroening, zijn er zonnepanelen geïnstalleerd en wordt er veel aandacht besteed aan sociale duurzaamheid. Zo krijgen leerlingen dagelijks lunch en fruit, wat bijdraagt aan kansengelijkheid.

Building Breda laat zien dat duurzaamheid en onderwijs hand in hand kunnen gaan. Met projecten zoals Tesserlande en de initiatieven op Christoffel zet Building Breda belangrijke stappen richting een toekomstbestendig onderwijssysteem.

The international school of Breda

In 2022 lanceerde de ISB officieel haar zoektocht naar de Groene Vlag om een volwaardige Eco-School te worden. Sinds twee jaar zet de school zich dus actief in voor de verduurzaming en vergroening van haar educatie en omgeving.

Het bezoek aan de international school van Breda gaf een goed beeld van een school die veel verschillende activiteiten op het vlak van duurzaamheid uitvoert. Valkuil daarbij is om de activiteiten te veel 'te managen' in plaats van het onderdeel te maken van 'educatief proces'. Zo is het groene schoolplein eerst ontworpen en daarna zijn de leerlingen betrokken, dat is een gemiste kans. Om duurzaamheid in het onderwijs te verankeren zal overal gewerkt moeten worden aan duurzame vaardigheden en zullen vaardigheden als systeemdenken, afwegingen maken, verantwoordelijkheid nemen, actie ontplooiën e.d. tot ontwikkeling gebracht moeten worden bij de leerlingen. Projecten zoals een groen schoolplein lenen zich daar bij uitstek voor. De duurzaamheidscoördinator van de school was erg blij met dit inzicht.

2.3. Stadsboerderij De Wolfslaar

Na een regenachtige fietstocht kwamen we aan op de gemeentelijke stadsboerderij Wolfslaar. **Marika**

Rath heette ons welkom en vertelde over het belang van de 50 jaar oude stadsboerderij voor de 100.000 bezoekers per jaar. Voor het onderwijs werken zij samen in een [educatiewijzer Breda](#) waar aanbod voor techniek, wetenschap, sport, gezondheid, natuur en duurzaamheid samen wordt aangeboden in het belang van de scholen. Zij leidde ons rond over het terrein van de stadsboerderij wat menig NME-EDO hart deed opengaan. De pasgeboren biggetjes, een educatief voedselbosje, een prachtige bijenexpositie en het duurzaam gebouwde horecagebouw leverden genoeg gesprekstof en inspiratie op om informeel met elkaar in verbinding te komen.

'Leieren am Gaart'

Voorafgaand aan het diner vertelden **Valerie Klein** en **Amelie Brenner**, hoe zij in Luxemburg met lerende tuinen werken. Niet alleen schooltuinen, maar ook diverse tuinen en kleine elementen in de stad zodat iedereen leert van groen en voedsel in de nabijheid. Een uitgelicht voorbeeld waren de graan- en bloembakken voor de deur van de lokale bakkerij. Met deze, door leerlingen gemaakte bakken, kan de bakker een mooie verwijzing maken naar de herkomst van zijn producten. Het lesmateriaal werd na afloop van hun presentatie gretig door de deelnemers bekeken. Het vormde een prachtige inhoudelijke overgang naar het verrukkelijke vegetarische warme en koude buffet waarvan gesmuld werd!

3. 19 juni 2024: de toepassing in de praktijk

3.1. Breda, stad in een park

De tweede dag begon met wethouder **Arjen van Drunen** die aangaf dat Breda als trefwoorden groen, grenzeloos en gastvrij hanteert. In een bevlogen verhaal vertelde hij dat Breda naast een parkeernorm van een aantal auto's per nieuwbouwhuis nu tevens een groennorm per woning heeft ingevoerd en dat dit heel positief werkt. Hij streeft naar gastvrij groen zonder hekken eromheen, natuur in en van de stad.

Joost Barendrecht van de burgerbeweging '[Breda, stad in een park](#)' ging daarop door met een inkijk in de route die in Breda gevolgd wordt om mensen in de stad meer met natuur te verbinden. In 2030 wil de gemeente Breda de eerste Europese [National park City](#) zijn. Vanuit Breda is een hele community van inwoners ontstaan, die deze ambitie ondersteunt en zelf initiatief neemt om de stad te vergroenen. Alleen Londen en Adelaide gingen Breda voor als National Park City. Vanuit bewoners, maatschappelijke organisaties, overheid en bedrijfsleven wordt nauw samengewerkt om het groene gastvrije en daarmee gezonde karakter van de stad te versterken. Er ontstaat een heel stevig community gevoel en trots voor hun Breda.

3.2. De vijf werksessies

In vijf workshop is vervolgens gewerkt aan NME-EDO in het voortgezet onderwijs. Dit varieerde van Green Office, duurzaamheid bespreekbaar maken, spelvormen, digitale tools, mycelium als toekomstig biobased constructie en isolatiemateriaal tot de rol van NME in het voortgezet/secundair onderwijs. Grote gemene deler van de 5 workshops was dat we als NME-EDO vooral open leerprocessen moeten creëren waar leerlingen zelf iets kunnen ontdekken en ontwikkelen. Juist omdat de doelgroep tussen 13 en 16 jaar zo moeilijk bereikbaar is en allergisch is voor weer een slootjes excursie, is het van belang dat het hún leerproces wordt. Dit vergt een andere ondersteuning vanuit NME-EDO maar past heel erg goed bij biomimicry en het buitenleren waar wij als sector sterk in zijn. Hieronder volgt een korte toelichting per werksessie.

Mycelium Workshop

[MNEXT](#) vormt met het MKB de brug tussen innovatie en samenleving. Door praktijkgericht onderzoek met studenten, docenten en onderzoekers wordt samengewerkt aan onderwijsvernieuwing waarmee tevens de materialen- en energietransitie in beweging wordt gebracht voor een duurzame toekomst. In de workshop werd uitgelegd door een enkele jaren afgestudeerde student hoe enthousiast zij was geworden door deze manier van onderwijs. Ze werd volledig gegrepen door de nog onbenutte kansen die natuurlijke processen ons als mensen kan opleveren. Aan de hand van een [myceliumproject](#) sloeg die vonk goed op ons als deelnemers over en de sporen voor nieuwe educatieve projecten zijn verspreid!

Climate Fresk

Een proeverij van klimaat wetenschap voor beginners werd door **Geoffrey der Hors** verzorgd. Climate Fresk is een interactieve puzzel van 42 kaarten verdeeld over 5 sets. 'Spelers' komen achter de verschillende 'oorzaak en gevolg' relaties van klimaatverandering door de kaarten in een logische volgorde te leggen. Op deze manier wordt er aan de hand van collectieve kennis een concreet en begrijpelijk beeld geschetst.

The Avans Green Office

Nick den Bol is al 4,5 jaar actief bij de Green Office en de Green Office van de Avans hogeschool. Door middel van verschillende voorbeelden deelde Nick een omvangrijk beeld van de werkzaamheden van de Green Office. Onder andere heeft de Green Office een afval disco en de impact trail georganiseerd maar ook de Climate Fresk workshop ontworpen. Na de korte inspiratie sessie was het de beurt van de deelnemers. Hen werd gevraagd om 'direct implementeerbare' ideeën te bedenken.

Een nieuwe rol voor NME?

Met zeven deelnemers met uiteenlopende niveaus van ervaring binnen het NME-EDO werkveld hebben we gekeken naar de omvang van een nieuwe rol binnen dit werkveld. Tijdens het

Kwadrantenspel visualiseerden we hoe iedereen in de race zat, wat leidde tot inzicht in de verschillende posities en perspectieven.

We hebben de context van het onderwijssysteem ingevuld met betrekking tot natuur en milieu. Ondanks een veelheid aan gedachten en ideeën kwamen we uiteindelijk terug op de concepten van de Whole School Approach. Vervolgens hebben we de context van natuur en milieu binnen de gemeente in kaart gebracht.

Met beide 'context-wolken' gereed, hebben we de verbinding tussen deze twee gezocht om daar een fictief NME-centrum op te baseren. Hoewel er veel verschillende zaken belangrijk leken, kwam eensgezind naar voren dat professionalisering van het centrum cruciaal is. Het is essentieel dat iedereen de verschillende 'talen' leert spreken en meerdere rollen kan vervullen om effectief te zijn.

Bioblitz

Paul Santman heeft de werksessie voor de BioBlitz en ObsIdentify apps verzorgd. Beide applicaties wordt ingezet om dragen bij aan 'het leren over de natuur'. Je kan namelijk alle soorten dieren, insecten en planten opzoeken door ze via de app te fotograferen. De app geeft vervolgens alle benodigde informatie over het organisme op de foto. Vanuit de Avans worden met deze app verschillende wedstrijden onder leerlingen uitgezet.

Zoals uitgelegd in de werksessie, de BioBlitz en ObsIdentify apps zijn een perfect voorbeeld van het gebruik van technologie en educatie.

4. Uitkomsten en de blik vooruit

4.1. Uitkomsten van de expert bijeenkomst

Na afloop van een korte terugkoppeling van de workshops werden de resultaten van de twee Expertmeetings over voortgezet onderwijs gedeeld waarbij de natuur als basis dient en onze NME-EDO sector ondersteuning kan bieden. De conclusies:

- Van belang is dat we leerlingen in staat stellen zelf een connectie te maken met natuur en buiten leren in de natuur leidt ertoe dat we beter onderwijs kunnen geven, onderwijs wat we binnen niet kunnen geven.
- Na de basisschool zal er een gat zijn in de aandacht die jongeren tussen 13 en 16 hebben voor natuur en duurzaamheid, maar als je ze zelf dingen laat ontdekken en ontwikkelen dan gebeurt er zeker wat positiefs. Maak daarbij gebruik van duurzaamheidscompetenties zoals waarden, systeem denken, toekomst denken etc. En dit lukt beter als je dat buiten in praktijk ontwikkelt. Voor de NME-EDO sector geldt dat we dit kunnen en zeker breder aan het voortgezet onderwijs aan kunnen bieden.
- Het voorbeeld van *'Breda, Stad in een park'* laat zien dat je als NME-EDO een gewaardeerde samenwerkingspartner bent als je een bijdrage wilt leveren aan een gezondere en groenere en duurzamere stad en dat je daar vanuit NME-EDO onderwijs en samenleving bij kunt betrekken. Dit geeft je een positie die veel minder gevoelig is voor bezuinigingen.
- In alles wat wij als NME-EDO doen zullen we het lerende kind of jongere centraal moeten zetten, of het nu een groen schoolplein, zonnepanelen of een lespakket is, het gaat erom dat we hun leerproces vooropzetten!
- Eveneens als tijdens de 1^e bijeenkomst in januari werd vastgesteld dat de kwaliteit van het onderwijs voorop staat. Vervolgens dienen Natuurinclusief en duurzaamheid hier ingebed te worden.

4.2. Afsluiting

Ter afsluiting verbonden alle deelnemers een takje in gezamenlijke takkenbundel. Deze symboliseerde de kracht van het Benelux-netwerk waarbij eenieder zich verbindt. De takkenbundel werd, bij wijze van estafettestok, aangeboden aan Eric Schweicher van de Luxemburgse delegatie die in de week van 25 maart 2025 het NME-EDO netwerk wil ontvangen.

Dagvoorzitter Hak van Nispen bedankte tot slot het ministerie van LNV, het Secretariaat-generaal van de Benelux, AVANS Hogeschool, gemeente Breda, Wolfslaar, de tolken, alle sprekers en workshopsleiders en deelnemers voor de twee inspirerende en uiterst leerzame dagen.

